

УДК 347.77.033

Р.С. Филь,
начальник відділу
ДНДІ МВС України, м. Київ

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ В УКРАЇНІ

У статті розкривається сутність поняття промислової власності. Аналізуючи різні наукові підходи до класифікації об'єктів права інтелектуальної власності, встановлюється, що до об'єктів промислової власності належать винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, фірмові найменування, географічні зазначення, сорти рослин, породи тварин, раціоналізаторські пропозиції, наукові відкриття та комерційні таємниці. Характеризуються ознаки промислової власності як об'єкта кримінально-правової охорони в Україні.

Ключові слова: промислова власність, інтелектуальна власність, результати науково-технічної діяльності, Кримінальний кодекс України.

В статье раскрывается сущность понятия промышленной собственности. Анализируя различные научные подходы к классификации объектов права интеллектуальной собственности, устанавливается, что к объектам промышленной собственности относятся изобретения, полезные модели, промышленные образцы, товарные знаки, фирменные наименования, географические указания, сорта растений, породы животных, рационализаторские предложения, научные открытия и коммерческие тайны. Характеризуются признаки промышленной собственности как объекта уголовно-правовой охраны в Украине.

Ключевые слова: промышленная собственность, интеллектуальная собственность, результаты научно-технической деятельности, Уголовный кодекс Украины.

Paper reveals the essence of the notion of industrial property. Analyzing various scientific approaches to the classification of objects of intellectual property rights, author notes that industrial property objects include inventions, utility models, industrial designs, trademarks, trade names, geographical indications, plant varieties, breeds of animals, rationalization of proposals, scientific discoveries and commercial secrets. The signs of industrial property as an object of criminal-legal protection in Ukraine are characterized.

Keywords: industrial property, intellectual property, results of scientific and technical activity, Criminal Code of Ukraine.

Протягом останніх років у світі відзначається тенденція до зростання кількості заявок на об'єкти промислової власності. Винятком не стала й наша країна. Так, за даними Державної служби інтелектуальної власності України, яка з 19 травня 2017 р. ліквідована, а її функції і повноваження покладено на Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, у 2016 р. подано: 4095 заявок на винаходи, що на 9 % менше, ніж у 2015 р., із них 2233 (54,5 %) – на ім'я національних заявників та 1862 (45,5 %) – іноземних; 9557 заявок на корисні моделі, що на 14,2 % більше, ніж у 2015 р., із них 9551 (99,0 %) – на ім'я національних

заявників та 84 (1 %) – іноземних; 2302 заявок на промислові зразки, що на 9,5 % менше, ніж у 2015 р., із них 2016 (87,6 %) – на ім'я національних заявників та 286 (12,4 %) – іноземних та 29 600 заявок на знаки для товарів і послуг, що на 16,7 % більше, ніж у 2015 р., із них 21246 (71,7 %) – на ім'я національних заявників та 3406 (28,3 %) – іноземних. Крім того, у I півріччі 2017 р. порівняно з аналогічним періодом попереднього року загальна кількість заявок на об'єкти промислової власності збільшилася лише на 4,3 %, при цьому кількість заявок на винаходи та корисні моделі зменшилася на 3,5 % та 4,2 % відповідно, а на торговельні марки та промислові зразки збільшилася майже на 8,0 % та 6,0 % відповідно [1; 2].

Найбільш активними заявниками зазначена служба відмічає: американські тютюново-цигаркові компанії “Philip Morris International” та “Altria Group”, американську міжнародну хімічну компанію “Dow AgroSciences LLC”, американську компанію “GE Video Compression, LLC”, яка належить до корпорації “General Electric”, американського розробника нових сортів кукурудзи, соняшника, сої, сорго та інших культур – “Pioneer Hi-Bred International”, американського виробника біотехнологічних рослин сільськогосподарське призначення “Monsanto Technology LLC”, бельгійську міжнародну пивоварну корпорацію “Anheuser-Busch InBev”, німецьку хімічну і фармацевтичну компанію “Bayer AG”, німецький хімічний концерн “BASF SE”, німецького виробника ліфтового та ескалаторного обладнання – “ThyssenKrupp Elevator”, люксембурзьку металургійну компанію “Arcelor-Mittal” та швейцарського виробника аміаку, карбаміду, меламіну, метанолу та синтез-газу – “Casale S.A.”.

Тож в Україні вбачається потенціал створення сприятливих умов для розвитку ринку промислової власності. А активність іноземних заявників засвідчує інвестиційну привабливість саме для згаданих вище країн, оскільки на теренах нашої держави є дешева, але кваліфікована, робоча сила та невикористані ресурси. Щороку дедалі більше власників об'єктів промислової власності прагнуть захистити свої майнові права на ці об'єкти. Забезпечення їх належного захисту дозволить залучити суттєві обсяги іноземних інвестицій, посилити темпи наповнення бюджету за рахунок оподаткування прибутку за використання та передачу майнових прав на об'єкти промислової власності та підвищити рівень конкурентоспроможності держави у світі.

Зростання значення промислової власності у світовій економіці зумовлює становлення ефективної кримінально-правової охорони прав об'єктів промислової власності. Оскільки лише від успішного вирішення завдання створення ефективної системи запобігання і протидії злочинам проти промислової власності значною мірою залежить збереження та збагачення інтелектуального капіталу нашої країни, рівень її демократії та міжнародного авторитету. Незаконне використання та реалізація об'єктів промислової власності перетворилось для суспільства на реальну небезпеку системного характеру. Нинішній стан злочинності у сфері промислової власності завдає фінансових збитків не тільки їх правовласникам, а й загрожує економічній безпеці нашої країни в цілому та підриває її авторитет на міжнародній арені.

Дослідженню питання кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності присвячено багато праць, зокрема, роботи: М.Ю. Бандарьова, В.Д. Гулкевича, М.М. Дімітрова, В.М. Зайцева, І.М. Коросташової, Т.Г. Лепіної, А.А. Ломакіної, А.С. Нерсеяна, О.В. Новікова, В.Б. Харченка, О.М. Юрченка та ін. Водночас питання сутності промислової власності як об'єкта кримінально-правової

охорони в Україні залишаються малодослідженими в сучасній вітчизняній доктрині.

З огляду на це, метою статті є тлумачення поняття “промислова власність”, аналіз наукових підходів до класифікації об’єктів права інтелектуальної власності, визначення переліку об’єктів промислової власності та характеристика суттєвих ознак промислової власності як об’єкта кримінально-правової охорони в Україні.

На теренах нашої держави правовий інститут інтелектуальної власності, стверджує А. А. Ломакіна, є відносно новим явищем, у результаті чого українське населення сьогодні має недостатньо високий рівень правової культури та свідомості, яка проявляється в недостатній повазі до чужої інтелектуальної власності [3, с. 1].

Справжня історія поняття “інтелектуальної власності” почалася в 1967 р., після підписання у Стокгольмі Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності [4]. У ст. 2 цього міжнародного документа зазначається, що “інтелектуальна власність” містить права, які належать до: літературних, художніх і наукових творів; виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач; винаходів у всіх галузях людської діяльності, наукових відкриттів; товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань та комерційних позначень; промислових зразків; захисту проти недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сфері [4, ст. 2].

У загальноживаному значенні інтелектуальна власність розуміється як власність на результати розумової, творчої діяльності, до якої входять у сукупність об’єкти авторського та винахідницького права; ідеї та духовні цінності, належність яких авторові закріплена у правовому порядку [5, с. 501].

Серед науковців поняття “інтелектуальна власність” є дискусійним. Так, наприклад, у розумінні О.П. Орлюк, Г.О. Андрощука, О.Б. Бутнік-Сіверського, це результат інтелектуальної, творчої діяльності, що відповідає вимогам чинного законодавства, лише в такому разі їй надається правова охорона [6, с. 14–26]; Ю.М. Кузнецова, це результат творчої діяльності, об’єкти якої є не матеріальні носії, а ті ідеї, думки, міркування, образи, символи і т. ін., які реалізуються або втілюються в певних матеріальних носіях [7, с. 16]; І.І. Верби, В.О. Ковалю та С.В. Чікіна, це права на результати розумової, творчої діяльності в науковій, художній, виробничій та інших сферах діяльності [8, с. 7–10]; П.М. Цибульова, це творча діяльність, а творчість – це цілеспрямована розумова робота людини, результатом якої є щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю, унікальністю [9, с. 12–13]; І. П. Мойсеєнка, це результати науково-технічної та художньої творчості людини, які можна використовувати будь-яким способом у господарській діяльності [10, с. 11–12].

Отже, інтелектуальна власність – це результати розумової праці людини в науково-технічній, художньо-літературній та виробничій сферах, за умови їх відповідності вимогам чинного законодавства.

Як зазначають мовознавці, результат – це остаточний, кінцевий підсумок якого-небудь заняття, діяльності, розвитку і т.ін. [5, с. 1209].

Слід зазначити, що творча діяльність людини пов’язана зі створенням нових, оригінальних, неповторних й унікальних результатів, інтелектуальна – зі створенням нових засобів забезпечення життєдіяльності особи та суспільства в цілому, а науково-технічна – спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій [5, с. 742]. Безумовно, ці діяльності тісно пов’язані між собою, хоча чіткої грані між ними немає. Відмінність їх проявляється тільки

в правовому статусі. Творча діяльність стимулює до створення зовсім нових, невідомих у світі результатів, і, як наслідок, не завжди може відповідати правовим умовам для визначення їх об'єктами права інтелектуальної власності. Результати інтелектуальної діяльності найчастіше визнаються об'єктами права інтелектуальної власності, за умов відповідальності їх вимогам, встановленим чинним законодавством. Зазвичай, результатами науково-технічної діяльності стають винаходи, корисні моделі, промислові зразки, наукові відкриття, комерційна таємниця, тобто об'єкти промислової власності, права яких набуваються лише за рахунок їх реєстрації й отримання охоронних документів.

Проте в юриспруденції категорію “інтелектуальна власність” розуміють не як результат інтелектуальної діяльності людини, а як право на цей результат. Відповідно до ст. 418 Цивільного кодексу України право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності визначається як право інтелектуальної власності, воно є непорушним, і його ніхто не може позбавити чи обмежити в його здійсненні [11, ст. 418].

Як визначає законодавець, до об'єктів права інтелектуальної власності належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці [11, ст. 420]. Такий перелік об'єктів повністю відповідає їх розумінню, що склалося в міжнародній практиці – Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

Проаналізувавши норми цивільного права, що регулюють зазначену сферу, слід відмітити прогалину у визначенні правової категорії промислової власності та переліку об'єктів, які до неї належать. На відміну від національного законодавства України, поняття “промислова власність” визначено в міжнародному праві. Так, відповідно до ст. 1 Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р., яка набула чинності в Україні 25 грудня 1991 р., термін “промислова власність” розуміють у найбільш широкому значенні, що розповсюджується не тільки на промисловість і торгівлю у власному значенні слова, але й на галузі сільськогосподарського виробництва і добувної промисловості та на всі продукти промислового чи природного походження. До об'єктів охорони промислової власності відносять патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та вказівки про походження чи найменування місця походження, а також припинення недобросовісної конкуренції [12].

Мовознавці розуміють слово “промислова” як прикметник до слів “промисел” (заняття яким-небудь ремеслом з метою добування засобів існування; дрібне ремісничє виробництво; галузь промислового виробництва) та “промисловість” (найважливіша галузь суспільного матеріального виробництва; сукупність підприємств (фабрик, заводів, електростанцій, шахт і т. ін.), на яких виробляються знаряддя праці, добувається і обробляється сировина, виготовляється частина предметів споживання; окремий вид цієї галузі) [13, т. 8, с. 229–230; 5, с. 1160].

У загальноживаних значеннях поняття “власність” розуміється як майно, належне кому-, чому-небудь; належність чогось кому-, чому-небудь із правом розпоряджатися [13, т. 1, с. 703; 5, с. 194].

До того ж аналіз вітчизняного законодавства вказує на відсутність класифікації об'єктів права інтелектуальної власності. Для усунення цієї правової прогалини традиційно науковці всі об'єкти права інтелектуальної власності поділяють на групи. Проте єдиного підходу до класифікації таких об'єктів, до кількості груп об'єктів права інтелектуальної власності та до переліку об'єктів, які належать до цих груп, не існує.

Тож спробуємо, розглядаючи різні наукові підходи до класифікації об'єктів інтелектуальної власності, з'ясувати, які ж саме об'єкти належать до промислової власності.

Так, наприклад, об'єкти права інтелектуальної власності поділяють С.М. Зленко, Ю.М. Кузнецов, І.С. Тимчик, С.В. Тимчик та П.М. Цибульов на три групи: 1) об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, географічні зазначення, фірмові найменування); 2) нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності (сорти рослин, породи тварин, топографія інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції); 3) об'єкти авторського права і суміжних прав (літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляція даних, виконання, фонограми та відеограми, програми організацій мовлення) [14; 7; 15, с. 56–57]. Спірною слід вважати позицію І.М. Корсташової, яка зазначає, що ця класифікація не суперечить нормам Паризької конвенції про охорону промислової власності, де до переліку об'єктів промислової власності не віднесено раціоналізаторську пропозицію, комерційну таємницю, селекційні досягнення, оскільки в міжнародному документі до об'єктів промислової власності віднесено захист від недобросовісної конкуренції (розголошення комерційної таємниці), а норми Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” дозволяють власнику винаходу (корисної моделі) прийняти рішення про збереження їх як комерційної таємниці [16, с. 128–129].

В.С. Дроб'язко та Р.В. Дроб'язко виділяють чотири групи об'єктів права інтелектуальної власності, серед яких: об'єкти авторського права і суміжних прав; об'єкти промислової власності (винаходи, промислові зразки, корисні моделі та комерційну таємницю); засоби індивідуалізації продукції, робіт, послуг (торговельні марки, географічні позначення, фірмові найменування) та нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності (сорти рослин, породи тварин та топографії інтегральних мікросхем) [17, с. 17]. Н.О. Шпак, К.І. Дмитрів також об'єкти права інтелектуальної власності поділяють на чотири групи, проте за іншим підходом, а саме: об'єкти промислової власності, об'єкти авторського права і суміжних прав, захист від недобросовісної конкуренції та комерційні таємниці (в тому числі ноу-хау) [18, с. 47–49].

На нашу думку, найбільш вдалою є класифікація О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, В.М. Фейгельсона, які запропонували поділяти об'єкти права інтелектуальної власності на дві групи: об'єкти авторського права та об'єкти промислової власності [19, с. 31, 62; 20, с. 17]. Крім того, об'єкти першої групи чітко визначені як у ЦК України, так і в Законі України “Про авторське право і суміжні права”, а більшість об'єктів другої – Паризькою конвенцією про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. Що стосується таких об'єктів, як сорти рослин, породи тварин, наукове відкриття, топографія інтегральних мікросхем (розвиток якої почався з 50-х років минулого століття), раціоналізаторські пропозиції, які не містяться в зазначеній концепції, то всі вони є результатом науково-технічної та виробничої діяльності, які з розвитком суспільства почали закріплюватися в юриспруденції.

В.М. Зайцев об'єктами промислової власності вважає об'єкти патентного права (винаходи, корисні моделі, промислові зразки), засоби індивідуалізації товарів, робіт і послуг (торговельні марки, фірмові найменування, географічні зазначення) та комерційні таємниці [21, с. 13]. Натомість А.В. Чукаєва більш ширше визначає перелік об'єктів промислової власності, а саме: об'єкти патентного права (породи тварин, сорти рослин, промислові зразки, корисні моделі, винаходи); позначення (торговельні марки, фірмові найменування, географічні позначення); компонування (топографія) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції, секрети виробництва, селекційні найменування [22, с. 35].

Відмітимо, що об'єкти промислової власності характеризуються сукупністю спільних ознак з об'єктами авторського права і суміжних прав та низкою істотних відмінностей від них. До спільних ознак об'єктів цих двох груп належить те, що вони мають: 1) подвійну правову природу (моральну або духовну (особисті немайнові права інтелектуальної власності) та економічну (майнові права інтелектуальної власності); 2) нематеріальну форму; 3) індивідуальний правовий режим (тобто порядок набуття майнових прав, спеціальний порядок передачі цих прав на об'єкти та різний правовий режим використання й охорони зазначених об'єктів); 4) абсолютне і безстрокове право користування, а також має певні обмеження у просторі й часі та в передбачених законом випадках може мати додаткові обмеження.

До відмінних ознак об'єктів промислової власності від авторського права і суміжних прав слід віднести такі, як: 1) різна форма захисту прав, тобто авторське право та суміжні права захищають зовнішнє вираження творчості (конкретну форму вираження твору, як приклад, вірш, роман, слова пісні), а право промислової власності захищає форму реалізації ідеї (наприклад, спосіб приготування печива, хімічну формулу лікарського препарату та ін.); 2) більшість об'єктів промислової власності потребують обов'язкової державної реєстрації як на власній території, так і у країнах, де зацікавлена особа прагне отримати правовий захист. Натомість авторське право і суміжні права не потребують обов'язкової реєстрації як за національним, так і міжнародним законодавством.

Основними ознаками об'єктів промислової власності, стверджує А.В. Чукаєва, є: застосування у сфері виробничої або комерційної діяльності; економічна ефективність, здатність приносити прибуток; необхідність спеціальної реєстрації; наявність офіційних охоронних документів; основна цінність стосується змісту рішень, запропонованих авторами [22, с. 35].

Головною рисою об'єктів промислової власності Г.К. Дорожко, О.В. Балашова, В.В. Воліков вважають є те, що вони – основа інноваційного розвитку підприємства, сприяють підвищенню конкурентоспроможності підприємства, забезпечують модернізацію виробництва та підкреслюють конкурентні переваги конкретного підприємства [23, с. 131–134].

Соціально-економічне значення промислової власності, як зазначає В.М. Зайцев, полягає в тому, що вона є важливим правовим механізмом стимулювання створення новітніх технологій та передових способів виробництва продукції, а також виконання робіт та надання послуг через механізм виключного права на їх використання [21, с. 12–13].

У Кримінальному кодексі України (далі – КК України) інтелектуальна власність (у тому числі й її окрема категорія – промислова власність) є вкрай розмитою, вона є у кодексі лише у вигляді окремих статей, у яких передбачена кримінальна відповідальність за порушення прав деяких об'єктів права інтелектуальної власності.

У КК України передбачена відповідальність за порушення прав у сфері інтелектуальної власності, зокрема: порушення прав на об'єкти авторського права та суміжних прав (ст. 176); порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію (ст. 177); незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст. 203¹); незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок (ст. 216); незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232). З огляду на зазначене, відмітимо відсутність у положеннях КК України таких дефініцій, як інтелектуальна власність та промислова власність [24].

Враховуючи тлумачення поняття “промислова власність” у міжнародному документі, захисту в кримінальному праві підлягають тільки права на об'єкти промислової власності, які зазначені в чотирьох статтях КК України – 177, 229, 231 та 232. Перша з них належить до злочинів проти особистих прав й свобод людини і громадянина, а інші – до злочинів, скоєних у сфері господарської діяльності.

Резюмуючи, надамо авторське визначення поняття промислова власність, під яким слід розуміти результати розумової праці людини в науково-технічній, художній та виробничій сферах, за умови їх відповідності вимогам чинного законодавства.

До об'єктів промислової власності слід віднести такі об'єкти, як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, фірмові найменування, географічні зазначення, сорти рослин, породи тварин, раціоналізаторські пропозиції, наукові відкриття та комерційні таємниці.

Крім того, у КК України не застосовується поняття “промислова власність”, у ньому лише застосовуються такі категорії, як “винахід”, “корисна власність”, “топографія інтегральних мікросхем”, “сорти рослин”, “раціоналізаторська пропозиція”, “знак для товарів і послуг”, “фірмове найменування”, “кваліфіковане зазначення походження товарів”, “комерційна таємниця”. Однак усі ці об'єкти кримінально-правової охорони промислової власності є складовими поняття “промислова власність”.

До основних ознак промислової власності як об'єкта кримінально-правової охорони слід віднести такі: наявність охоронних документів (у випадку комерційної таємниці сукупність ознак, які її власник вирішив зберегти в таємниці); економічна цінність, прибутковість та практична придатність у виробничій і господарській діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Річний звіт Державної служби інтелектуальної власності України. Київ: ДСІВ, 2017. С. 8–16. URL: http://sips.gov.ua/i_upload/file/2016Zvit_UA_site.pdf (дата звернення: 21.03.2017).
2. Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 травня 2017 р. № 320 URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249972120> (дата звернення: 19.05.2017).
3. Ломакіна А.А. Злочини проти інтелектуальної власності: кримінологічне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 18 с.
4. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 р. База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_169 (дата звернення: 21.06.2017).

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2007. С. 1276.
6. Орлюк О.П., Андрощук Г.О., Бутнік-Сіверський О.Б. та ін. Право інтелектуальної власності: підруч. для студ. вищ. навч. закладів; за ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. К.: Ін Юре, 2007. 696 с.
7. Патентознавство та авторське право: підручник / Ю. М. Кузнецов. 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ: Кондор, 2009. 446 с.
8. Основи інтелектуальної власності: навч. посіб. / І.І. Верба, В.О. Коваль; за ред. С.В. Чікін. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: НТУУ “КПІ”, 2013. 262 с.
9. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зінов В.Г. та ін. Управління інтелектуальною власністю: монографія / За ред. П.М. Цибульова. Київ: К.І.С., 2005. С. 448.
10. Мойсеєнко І.П. Інвестування: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. С. 490.
11. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44.
12. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. № 1. 320 с.
13. Словник української мови: в 11 томах / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. / Т. 8. Київ: Наукова думка, 1970. С. 799. / Т. 8. 1977. С. 927. / Т. 10. 1979. С. 658.
14. Зленко С.М., Тимчик І.С., Тимчик С.В. Інтелектуальна власність в науково-технічній діяльності. URL : http://posibnyky.vntu.edu.ua/i_v/2..htm (дата звернення: 27.08.2017).
15. Цибульов П.М. Система інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність. 2005. № 5. С. 56–61.
16. Коросташова І.М. Нетрадиційні об’єкти інтелектуальної власності. Митна справа. 2008. Вип. 6. С. 127–138.
17. Дроб’язко В.С., Дроб’язко В.Р. Право інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ: Юриком Інтер, 2004. 512 с.
18. Шпак Н.О., Дмитрів К.І. Види та класифікація об’єктів інтелектуальної власності машинобудівних підприємств. Економіка та держава. 2008. № 10. С. 47–49.
19. Підпригоро О.А., Підпригоро О.О. Право інтелектуальної власності України: навч. посіб. для студ. юрид. вузів і фак. ун-тів. Київ: Юриком Інтер, 1998. 336 с.
20. Фейгельсон В.М. Интеллектуальная собственность и внешнеэкономическая деятельность. Изд-е 2-е, доп. Москва: ИНИЦ Роспатента, 1999. 118 с.
21. Зайцев В.Н. Уголовно-правовая охрана промышленной собственности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нижегород. акад. МВД России. Нижний Новгород, 2010. 25 с.
22. Чукаєва А.В. Адміністративно-правова охорона прав на об’єкти промислової власності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Держ. наук.-досл. ін-т Мін. внутр. справ України. Київ, 2012. С. 220.
23. Дорожко Г. К., Балашова О.В., Воліков В.В. Об’єкти промислової власності: економічна сутність та особливості оцінки. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2014. Вип. 1 (10). Т. 2. С. 131–136.
24. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Отримано 27.10.2017